PRÀCTICA DELS DRETS HUMANS: RADIOGRAFIA GENERAL

Drets i llibertats a Europa, sota amenaça

Adriana Ribas Iglesias

Enfrontaments entre manifestants i agents de la policia al final de la manifestació en contra de la cimera del G7 a Taormina, Itàlia, el 27 de maig de 2017. Fotografia: Alessio Mamo

Europa es troba davant d'un gran desafiament en clau de drets humans. La guerra de Rússia a Ucraïna ha empitjorat la tendència negativa d'anys anteriors en matèria de drets humans perquè ha afavorit la inseguretat i la desigualtat i ha servit de pretext a actors i governs autoritaris per continuar reprimint llibertats fonamentals. Aquestes mateixes forces han articulat i han estès agendes racistes, xenòfobes, misògines i homòfobes.

El context global també ha contribuït a una creixent inestabilitat: les tensions geopolítiques cada vegada més importants, l'agreujament dels efectes de la crisi climàtica i els nous desafiaments en el sistema internacional de drets humans són alguns ingredients del còctel.

Sens dubte, els pròxims anys continuaran marcats per la invasió russa d'Ucraïna, que ha desencadenat una àmplia crisi de drets humans, humanitària i de desplaçament de persones. A més, s'han documentat milers de possibles crims de guerra i de lesa humanitat comesos per les forces russes, com ara execucions extrajudicials i altres homicidis il·legítims, tortura i maltractaments, trasllats forçosos de població, ús d'armes prohibides, violència sexual i atacs selectius contra escoles i hospitals. Rússia ha emprat tàctiques de setge contra civils, atacs indiscriminats i atacs selectius contra infraestructures energètiques amb la intenció de causar el màxim sofriment a la població civil. A més, tant Rússia com Ucraïna han sotmès els presoners de guerra a maltractaments i a possibles

execucions extrajudicials.

Persones migrants i refugiades: la hipocresia

En els últims anys, Europa ha rebut una xifra sense precedents de persones en moviment [1]: els qui fugen de la invasió russa d'Ucraïna són la població desplaçada més nombrosa del continent des de la Segona Guerra Mundial. En el cas actual, els països que han rebut més persones han estat Polònia (1,53 milions), Alemanya (1,02 milions) i la República Txeca (468.000). Aquests desplaçaments van suposar l'activació, per primera vegada, de la Directiva 2001/55/CE relativa a les normes mínimes per a la concessió de protecció temporal en cas d'afluència massiva de persones desplaçades, que donava accés ràpid a allotjament, treball i educació als qui fugien del conflicte a Ucraïna. L'acollida dels qui buscaven protecció davant d'aquesta guerra va marcar una nova fita a Europa i va demostrar que els estats membres de la Unió Europea tenen capacitat per oferir una protecció digna a milions de persones quan hi ha la voluntat política de fer-ho.

Però no totes les persones han rebut la mateixa acollida: les fronteres d'Europa han continuat sent un lloc d'exclusió per perfils racials, de perill i abusos per a moltes persones que també busquen protecció i que provenen d'altres parts del món, com l'Afganistan, Síria i l'Àfrica subsahariana. Els últims anys, els països de la Unió Europea també han registrat el nombre més alt de sol·licituds d'asil de persones d'altres països del món des del 2016, així com un augment del nombre de persones que utilitzen les rutes dels Balcans occidentals i el Mediterrani central i oriental.

Agents estatals que patrullen les fronteres marítimes impedeixen desembarcar a persones refugiades i migrants que arriben per mar. Agents de fronteres i policies detenen de manera arbitrària, sovint durant llargs períodes, persones que han aconseguit entrar en territori de la Unió Europea, i retornen sumàriament, sovint amb violència, milers de persones a països com Síria, el Líban, el Marroc o Turquia.

Les autoritats espanyoles continuen negant la seva responsabilitat en les greus violacions de drets humans comeses a la tanca de Melilla el 2022, en què 37 persones de l'Àfrica subsahariana van morir, desenes més van resultar ferides i almenys 470 van ser objecte de devolució sumària al Marroc.

> L'acollida dels qui fugien de la guerra a Ucraïna va marcar una nova fita a Europa i va demostrar que els estats membres de la Unió Europea tenen capacitat per oferir una protecció digna a milions de persones quan hi ha voluntat política

Cada dia, a tot el món, hi ha persones que han de prendre la decisió més difícil de la seva vida: abandonar casa seva a la recerca d'una llar més segura. I no podem perdre la

perspectiva: el problema no són les persones, sinó les causes que empenyen famílies i individus a travessar fronteres, i les respostes equivocades i inhumanes de les autoritats.

És evident que la política europea amb relació a les persones migrants i refugiades ha de canviar de rumb. S'ha de capgirar. Cal respectar, protegir i fer efectiu el dret de totes les persones a rebre protecció internacional sense patir discriminació, devolució a una situació de persecució ni cap altra violació dels drets humans.

Drets de dones i nenes: passos endavant i reculades

Les dones pateixen discriminació i violència contínuament, ja sigui institucionalitzada per llei o a la pràctica, fins i tot en països i regions amb lleis que *a priori* garanteixen la igualtat. A Europa s'han aconseguit avenços, però, alhora, hi detectem greus retrocessos.

Països com Polònia, Hongria o Eslovàquia continuen limitant l'accés a l'avortament. Malta ha fet passos endavant en la despenalització de l'avortament, tot i que amb un procediment que continua posant traves per accedir a aquest dret. Andorra [2] continua sent l'únic país de la Unió Europea amb una penalització total de l'avortament; les autoritats persegueixen la tasca de les associacions en defensa dels drets humans de les dones i les nenes (en particular, dels seus drets sexuals i reproductius). Aquest assetjament és una constant global per intentar impedir que els defensors i defensores dels drets humans promoguin la igualtat, especialment quan la seva tasca posa en qüestió les estructures tradicionals i les normes socials patriarcals.

Davant d'aquest escenari, es fa palès que els progressos en la protecció dels drets de les dones són insuficients i la resposta ciutadana ha estat exemplar: les dones activistes han estat a l'avantguarda de la resistència i les protestes a favor dels drets humans en països com Polònia o Rússia, en molts casos arriscant la seva pròpia vida.

Les autoritats han d'implementar mesures urgents per garantir els drets de les dones i les nenes, establir mecanismes de denúncia més senzills contra la violència masclista i la vulneració de drets, conscienciar i formar la policia i el poder judicial i dotar les dones de més independència financera.

Tortura i maltractament: substitució de l'estat de dret pel terror

En el context de la guerra de Rússia a Ucraïna s'han produït actes de tortura i altres maltractaments sistemàtics. Alguns presoners de guerra han estat víctimes de tortura i possibles execucions extrajudicials; a Ucraïna, en el marc dels processos de "filtració" duts a terme per Rússia, s'han infligit descàrregues elèctriques a civils, se'ls ha amenaçat d'executar-los, se'ls ha privat de menjar i aigua i s'han separat els menors d'edat dels progenitors.

A Bielorússia, a les persones declarades culpables de càrrecs de motivació política se les reclou en règim d'aïllament i suporten condicions inhumanes. També a Bielorússia es va dur a terme una execució l'any passat, ja que és l'únic país d'Europa que continua aplicant la pena de mort.

A les fronteres exteriors de la Unió Europea, guàrdies fronterers i policies continuen infligint maltractaments, amb freqüència equivalents a tortura, a persones refugiades i migrants, i a Itàlia han continuat els processos judicials relacionats amb la tortura a les presons.

> No podem perdre la perspectiva: el problema no són les persones, sinó les causes que empenyen famílies i individus a travessar fronteres, i les respostes equivocades i inhumanes de les autoritats

La tortura no es pot justificar en cap cas, és un acte de barbàrie i inhumà, prohibit pel dret internacional, i és per això que sol tenir lloc a porta tancada, d'amagat. De fet, molts governs dediquen més esforç a negar o encobrir les tortures que a investigar-ne exhaustivament les denúncies. I sovint els torturadors actuen sense por de ser detinguts, perseguits o castigats. Aquesta impunitat fa que la pràctica de la tortura es perpetuï i les persones que la sofreixen quedin desemparades. Cal erradicar, perseguir i castigar totes les formes de tortura i maltractament.

Dret a la privacitat: falsa dicotomia entre seguretat o llibertat

Diversos països donen "carta blanca" a la vigilància indiscriminada en les seves lleis. A França es permet interceptar massivament comunicacions i retenir informació durant llargs períodes de temps, i s'hi ha eliminat l'autorització judicial prèvia. També el Regne Unit ha introduït en la legislació més poders per a l'espionatge. Polònia ha atorgat, a la policia i a altres agències, poders de vigilància incompatibles amb el respecte a la privacitat.

Europa tampoc s'ha escapat de Pegasus: peritatges independents han confirmat l'ús del programari espia a l'Estat espanyol, Polònia o Grècia. A Catalunya, desenes de figures polítiques, periodistes, activistes de l'entorn independentista i les seves famílies han patit l'atac d'aquest programari espia de fabricació israeliana entre el 2015 i el 2020 [3].

D'altra banda, diversos governs han continuat ampliant perillosament les facultats dels seus serveis policials i d'intel·ligència. A Sèrbia, el Govern ha intentat aprovar legislació per facilitar la vigilància biomètrica i el tractament de dades. A Suïssa i Irlanda, diverses ONG han expressat preocupació per projectes de legislació que, en el cas de Suïssa, amplien les facultats dels serveis d'intel·ligència i, en el d'Irlanda, introdueixen tecnologia de reconeixement facial en l'aplicació de la llei.

En nom de la seguretat i de la lluita contra el terrorisme, les autoritats ens diuen que necessiten més poders per investigar i prevenir atemptats. Aquesta vigilància indiscriminada simplement ens converteix a tots en presumptes delinqüents i les nostres activitats, en sospitoses. Hem de fugir del "si no has fet res dolent no tens res a amagar". La vigilància massiva és il·legal segons les lleis internacionals de drets humans. Per tant, els països ho han de traslladar a les seves legislacions perquè es garanteixin els nostres drets i només un jutge pugui autoritzar que s'intervinguin les nostres comunicacions.

Llibertat d'expressió: repressió de veus crítiques

Els governs aprofiten diverses "crisis" per atorgar-se noves facultats. Les autoritats hongareses recorren al pretext de la guerra a Ucraïna per atribuir-se noves competències que els permeten declarar l'estat d'excepció. Letònia, Lituània i Polònia han mantingut un estat d'excepció a la frontera amb Bielorússia que restringeix injustificadament l'accés de periodistes, ONG i agents humanitaris. Turquia continua detenint i processant desenes de periodistes, activistes i figures polítiques de l'oposició per càrrecs falsos de terrorisme; el Parlament turc va aprovar una nova llei sobre la desinformació que reforçava els poders del Govern sobre les xarxes socials.

L'ús de demandes abusives (demandes estratègiques que pretenen limitar la participació pública) contra periodistes i activistes mediambientals és cada vegada més habitual i preocupant a països com Àustria, Bòsnia i Hercegovina, Bulgària i Grècia, però alarmantment comú a Croàcia, Sèrbia i Eslovènia.

A Rússia, des de l'inici de la guerra a Ucraïna, desenes de milers de persones han protestat pacíficament contra l'agressió i l'han criticat a les xarxes socials i als mitjans de comunicació. Les autoritats russes hi han respost amb una onada de repressió sense precedents a tot el país contra qualsevol veu contrària a la invasió russa d'Ucraïna: detencions, reformes legislatives i repressió de les veus crítiques.

> En nom de la seguretat i de la lluita contra el terrorisme, les autoritats ens diuen que necessiten més poders per investigar i prevenir atemptats. Aquesta vigilància indiscriminada ens converteix a tots en presumptes delinqüents i a les nostres activitats, en sospitoses

La llibertat d'expressió a l'Estat espanyol ha experimentat una greu reculada des del 2015, any en què el Congrés va aprovar la Llei orgànica de protecció de la seguretat ciutadana (coneguda com a "llei mordassa") i la reforma del Codi penal [4]. Aquestes lleis es van aprovar malgrat els advertiments formulats per experts de les Nacions Unides, que van denunciar que alguns dels preceptes continguts en totes dues normes podien suposar una restricció desproporcionada dels drets de llibertat de reunió, expressió i informació.

Governs de tot Europa empresonen persones només per alçar la veu, malgrat que gairebé totes les constitucions enalteixen el valor de la llibertat d'expressió. L'exercici d'aquests drets, sense temor ni interferències indegudes, és essencial en una societat oberta i justa en què es pugui accedir a la justícia i gaudir dels drets humans.

Discriminació per motius religiosos i orientació sexual

En l'àmbit de la religió, a diversos països hi ha hagut un nombre sense precedents de denúncies d'antisemitisme. Tant a Alemanya com al Regne Unit, les entitats d'observació han documentat un greu augment dels crims d'odi de caire antisemita.

D'altra banda, diversos països han continuat reforçant les mesures adoptades contra les dones musulmanes o aprovant-ne de noves. Andorra va aprovar una llei que prohibia portar símbols religiosos ostentosos, la qual cosa impedia a les dones musulmanes cobrir-se el cap amb el hijab.

En l'àmbit de l'orientació sexual, la discriminació i la violència contra les persones LGBTIQ+ en alguns països s'ha vist acompanyada d'avanços judicials o legislatius. Un dels episodis de violència més greus va tenir lloc a Eslovàquia el 2022, on dues persones van morir i una altra va resultar ferida per trets a l'exterior d'un bar gai. A Montenegro, Macedònia del Nord i Polònia s'han registrat atacs i amenaces contra dirigents LGBTIQ+. A Polònia, nombrosos municipis encara es declaren "zones sense persones LGBTIQ+" i s'han utilitzat demandes estratègiques contra la participació pública i la detenció arbitrària d'activistes [5].

Els tribunals d'alguns països han dictat resolucions que reforcen els drets de les persones LGBTIQ+. A Croàcia es va confirmar que les parelles del mateix sexe han de poder adoptar en les mateixes condicions que les altres. El Tribunal Constitucional d'Eslovènia ha declarat que la prohibició del matrimoni homosexual i de l'adopció per part de parelles homosexuals és inconstitucional. Arran d'una decisió del Tribunal Suprem de Letònia, els tribunals administratius han començat a reconèixer les parelles del mateix sexe. A Suïssa han entrat en vigor noves disposicions que legalitzen el matrimoni civil i l'adopció per a les parelles del mateix sexe. Moldàvia ja ha pogut celebrar la marxa de l'Orgull més gran de la seva història, tot i que l'alcalde de la capital, Chisinau, havia amenaçat de prohibir-la.

En general, el racisme i la discriminació es manifesten en tots els aspectes principals de la vida quotidiana. Per tant, cal que, tot i els avenços, les autoritats abordin de manera holística la protecció del dret a no patir discriminació. Serà l'única manera de poder fer efectiu el principi d'universalitat dels drets.

Pobresa i crisi climàtica: clau per garantir el gaudi de tots els drets

La guerra a Ucraïna ha tingut un fort impacte en termes de pobresa: segons el Banc

Mundial, l'índex general de pobresa del país s'ha multiplicat per 10 [6], ja que prop de mig milió de nens i nenes es van veure sumits en la penúria. Alhora, la guerra ha afectat tots els països que tenien estrets vincles econòmics amb Rússia. Al final del 2022, la majoria dels països de la regió patien una crisi del cost de la vida i una inflació sense precedents: 17 estats membres de la Unió Europea tenien índexs d'inflació superiors al 10%.

En aquest context, com és habitual, els sectors amb menys recursos, més desfavorits, n'han patit els efectes de manera desproporcionada i no han rebut una protecció social adequada. És essencial i urgent que els governs prenguin mesures immediates per abordar les dificultats socioeconòmiques persistents destinant-hi els recursos adequats —fins i tot a través d'una protecció social integral— amb l'objectiu de garantir que totes les persones gaudeixen dels seus drets econòmics, socials i culturals.

Les onades de calor sense precedents a l'estiu, amb temperatures superiors a 40 °C en molts països europeus, han tingut com a conseqüència que una gran part de la població hagi pres consciència de la crisi climàtica. A causa de les altes temperatures, el 2022 es va registrar un excés de 25.000 morts; a més, es van assecar rius, es va esfondrar una glacera a Itàlia, una greu sequera va afectar la major part de Portugal i els incendis van destruir enormes extensions a l'Estat espanyol. L'estiu del 2023 no ha estat gaire diferent, fet que marca una tendència clara de clima cada cop més extrem.

Els governs han d'augmentar els seus objectius de reducció d'emissions de manera que reflecteixin la seva responsabilitat en la crisi climàtica, i han d'adoptar polítiques adequades i compatibles amb els drets humans, entre les quals l'eliminació gradual de l'ús i la producció de combustibles fòssils mitjançant una transició justa.

75è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans: un punt d'inflexió?

Els últims anys han posat en evidència la incapacitat de la comunitat internacional de fer front a greus crisis de drets humans. La resposta a la invasió russa d'Ucraïna ha demostrat el que es pot fer quan hi ha voluntat política: condemnar la invasió, respondre-hi de manera contundent i coordinada i obrir les fronteres a les persones refugiades. Aquest hauria de ser el model per abordar totes les violacions massives dels drets humans allà on passin.

Però, alhora, s'ha evidenciat la hipocresia respecte d'altres violacions massives de drets humans i conflictes. A la pràctica, els països defensen els drets humans cas per cas, no de manera global, amb hipocresia i prioritzant els interessos propis. Sens dubte això és un atac a l'essència de la universalitat dels drets humans.

Ara fa 75 anys de l'aprovació de la Declaració Universal dels Drets Humans, un document que va sorgir de les cendres d'una guerra mundial. No hem d'esperar que el món torni a cremar per viure realment d'acord amb els principis i llibertats que tants milions de vides van costar.

> Ara fa 75 anys de l'aprovació de la Declaració Universal dels Drets Humans, que va sorgir de les cendres d'una guerra mundial. No hem d'esperar que el món torni a cremar per viure realment d'acord amb els principis i llibertats que tants milions de vides van costar

En aquest aniversari, tots els estats haurien d'intensificar els esforços per aconseguir un ordre renovat basat en normes que beneficiï a tothom i a tot arreu. Cal reforçar les institucions i els sistemes internacionals destinats a protegir els nostres drets. Això passa per finançar els mecanismes de drets humans de les Nacions Unides, per reformar el Consell de Seguretat amb l'objectiu de donar més veu a països i situacions que tradicionalment s'han ignorat, i també per posar fi a l'abús del veto per part dels cinc països amb seient permanent al Consell, especialment davant d'atrocitats massives.

Cal que els drets consagrats en la Declaració siguin una realitat per a cada cop més persones, per a totes les persones. Qualsevol ambició menor per part dels dirigents mundials seria una traïció capaç de precipitar el món a l'abisme.

REFERÈNCIES I NOTES

1 — CEAR (2023). *Datos estadísticos de asilo 2022* [en línia]. Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat. Dades disponibles en línia.
2 — Amnistia Internacional Catalunya (2022). "Andorra ha de retirar el càrrec de difamació contra una activista que s'enfronta a judici per defensar els drets de les dones". Article disponible en línia.
3 — Amnistia Internacional (2022). "España: La Unión Europea debe actuar para poner fin a los abusos con software espía, después de que destacadas figures catalanas hayan sido atacadas con Pegasus". Article disponible en línia.
4 — Amnistia Internacional Espanya (2022). "Derecho a la protesta en España: 'Siete años, siete mordazas que restringen y debilitan el derecho a la protesta pacífica en España'". Document disponible en línia.
5 — Amnistia Internacional Polònia (2022). "'They Treated Us Like Criminals': From Shrinking Space to Harassment of LGBTI Activists". Informe disponible en línia.
6 — Reuters (2022). "World Bank says Ukraine has tenfold increase in poverty due to war". Article disponible en línia.

Adriana Ribas Iglesias

Adriana Ribas Iglesias és coordinadora d'Amnistia Internacional Catalunya. Llicenciada en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat Pompeu Fabra (UPF), fa més de deu anys que dirigeix i gestiona l'oficina d'Amnistia Internacional Catalunya, on s'encarrega de coordinar totes les àrees, equips i grups d'activistes. També representa l'organització a les institucions catalanes i davant de les autoritats públiques i els mitjans de comunicació. Especialitzada en l'àmbit dels drets humans, té experiència com a ponent i formadora.